

ANNELI PERÄLÄ

Teoria ja käytäntö. Suullista ja kirjoitettua perinnettä suuren koulutusmurroksen ajoilta 1968—1970

Perälä, Anneli, Teoria ja käytäntö. Suullista ja kirjoitettua perinnettä suuren koulutusmurroksen ajoilta 1968—1970. [Theory and practice. Oral and written tradition of the great break of the library education in 1968—1970]. Kirjastotiede ja informatiikka 5 (3): 105—108, 1986.

The discussion on library education within the Finnish library organizations in 1968—1970 is described. In May 1969 a joint-meeting recognized the need to reorganize the educational structure. A unanimous agreement was reached of the feasibility of faculty-level education which should be the same for all library types. The joint-meeting decided to approach the Ministry of Education by proposing that it should start planning the reorganization of library education. Meanwhile, a process aiming at a change in the level of library education had started at the University of Tampere. As a consequence, the organizations refrained from further action but set internal commissions to define the goals of library education.

Address: Putousrinne 1 F 54, SF-01600 Vantaa, Finland.

Tapahtuma-aika, -paikat ja henkilöt

Tapahtuma-aikana on lähinnä vuosi 1969, vähän sitä ennen ja sen jälkeen. Tapahtumapaikkoina ovat pääasiassa Helsinki ja Tampere, sen sijaan esiintyviä tahoja ja henkilöitä on iso joukko; ne esitellään tapahtumien edetessä. Tahoja on kolme: Tampereen yliopisto, opiskelijat Tampereella ja muuallakin sekä kirjastoalan kaikki kymmenen järjestöä. Keväällä 1969 perustettiin viimeisimmät eli Kirjastopoliittinen yhdistys huhtikuun puolivälissä, ja vähän sitä ennen oli perustettu LSD eli Svenska social och kommunalhögskolanin Library Student's Departement.

Prologi

Aloite siitä, että kirjastoalan opetusta tulisi uudistaa ja että se tulisi siirtää tiedekuntaan, syn-

tyi monilla tahoilla suunnilleen yhtä aikaa. Alkuvaiheet juontavat juurensa vuoden 1968 puolelle, ja tuntuu siltä kuin uudistusta varten olisi ollut olemassa ns sosiaalinen tilaus. Itse asiassa se yksimielisyys, mikä asiasta vallitsee tapahtumien edetessä, on hämmästyttävää. En muista muuta asiaa, jossa kaikki kirjastoalan kymmenen järjestöä olisivat olleet yksimielisinä saman neuvottelupöydän ääressä.

Näinä aikoina kirjastoalan opetus oli hajallaan: tieteellisillä kirjastoilla oli oma virkatutkintonsa, informaatioilla omat kurssinsa ja yleisten kirjastojen opetusta annettiin Svenska social och kommunalhögskolanissa sekä Tampereen yliopiston yhteiskunnallisessa opetusjaostossa. Pääosa opetusta oli kuitenkin Tampereen yliopistossa, ja Tampereen yliopiston luonne olikin yksi syy aloitteen syntyyn. Tampereella yhdistettiin tiedettä ja käytäntöä, teoriaa ja käytäntöä

jo monessa oppiaineessa¹. Silloinen rehtori Paa-vo Koli oli erityisen aktiivi yrittäessään kehittää yliopistoa, jossa ammattitutkinnot yhdistettyinä tieteeseen takaisivat paremman valmiuden suoraan työelämään.

Vuonna 1968 tapahtui pari alustavaa asiaa. Kirjastoalan opiskelijoiden yhdistys UDK perustettiin Tampereella, opiskelijat olivat aktivoitumassa ja liittymässä yhteen. Seuraavana vuonna UDK antoi julkilausuman koulutuksesta ja sen kehittämistä. Toiseksi joulukuussa 1968 teki silloinen kirjasto-opin lehtori Vesa Kautto aloitteen Suomen kirjastoseuran johtokunnalle komitean perustamisesta tutkimaan kirjastonhoitajien koulutusta maassamme. Tästä lähti liikkeelle järjestöjen yhteistyö, koska kirjastoseura ei katsonut yksin voivansa ajaa näin suurta asiaa.

Mitä tapahtui Helsingissä

Vuoden 1969 puolella kokoontui Suomen kirjastoseuran keskustoimikunta ja keskusteli Vesa Kauton aloitteesta. Todettiin, ettei kirjastoseura voi yksin lähteä liikkeelle näin ison asian kanssa, ja johtokunta valtuutettiin neuvottelemaan alan muiden järjestöjen kanssa. Niinpä johtokunta päätti kutsua koolle neuvottelukokouksen, johon kutsuttiin viiden järjestön edustajat sekä edustajat Tampereen yliopistosta ja Social och kommunalhögskolanista.

Neuvottelu pidettiin 8. toukokuuta 1969. Paikalla olivat Helle Kannila ja Hilikka M. Kauppi kirjastoseurasta, Eila Junnila Suomen tieteellisestä kirjastoseurasta, Marjatta Okko Suomen kirjallisuuspalvelun seurasta, Eeva-Marjatta Karstu ja Vesa Kautto Tampereen yliopistosta, Barbro Boldt Soskomista, Kari Turunen Kirjastonhoitajien keskusliitosta, Samuli Nuotio UDK:sta, Leena Pettil Tieteellisten kirjastojen lautakunnasta, Olli Paunu ja Martti Blåfield Kirjastopoliittisesta yhdistyksestä.

Neuvottelussa oliin sitä mieltä, että koulutus tulisi järjestää tiedekuntatasolla ja että koulutuksen tulisi olla yhteinen kaikille kirjastotyypeille. Ajateltiin, että pitäisi perustaa joko valtion komitea tai opetusministeriön toimikunta suunnittelemaan koulutuksen uudistusta ja siirtämistä. Mukaan yritykseen pitäisi saada myös kouluhallitus ja Tieteellisten kirjastojen lautakunta. Tarkoitusta varten perustettiin työryhmä laatimaan kirjettä opetusministeriölle.

Kirjastopoliittinen yhdistys oli siis perustettu samana keväänä 1969. Sen ohjelman keskeisiä

asioita oli alusta pitäen eri kirjastotyyppien yhteen saattaminen kaikin tavoin. Ohjelman ensimmäisessä kohdassa sanottiin näin: »Kirjastolaitoksen valtakunnallinen organisaatio on uudistettava siten, että nykyinen, monelta osin keino-tekoinen ja haitallinen kahtiajako toisaalta yleisiin ja toisaalta korkeakoulu- ja tutkimuskirjastoihin mahdollisimman suurella määrällä häviää.»

Ohjelman viides kohta käsitteli kirjastokoulutusta. Siinä vaadittiin, että: »Koska Tampereen yliopiston, Svenska social och kommunalhögskolanin ja tieteellisten kirjastojen virkatutkinnoissa on paljon yhteistä, tulisi opetus ja tutkintovaatimukset yhtenäistää niin pitkälle kuin se on mahdollista ja saada mainittu kolme koulutus-pohjaa yhdenvertaisiksi kaikkien kirjastoammattilisten virkojen pätevyysvaatimuksissa. Koska koulutuksen taso ratkaisevasti vaikuttaa ammatikuvan muodostumiseen, on koulutusta määrätietoisesti tehostettava ja parannettava mm. lisäämällä opetusvoimia ja tukemalla vireillä olevia näihin päämääriin tähtäviä aloitteita.» Ohjelmassa myös ehdotetaan valtakunnallista elintä, joka suunnittelisi kirjastoalan koulutusta ja olisi siitä vastuussa.

Samoihin aikoihin oli Arvo Salo tehnyt eduskunta-aloitteen, jossa toivottiin hallituksen ottavan vuoden 1970 tulo- ja menoarvioesitykseen riittävän suuren määrärahan Tampereen yliopiston kirjasto-opin professuurin perustamiseksi. Perusteluissa todettiin kirjastojen merkitys sekä korkeamman opetuksen ja tutkimuksen tukena samoin kuin kansalaisten kasvavien kulttuuritarpeiden tyydyttäjänä. Perusteluissa puhuttiin myös tutkimustyöstä, suunnittelemisesta ja johtamisesta kirjastoalalla.

Myös Suomen tieteellisellä kirjastoseuralla ja Suomen kirjallisuuspalvelun seuralla oli omia koulutustyöryhmiä pohtimassa asiaa, jota oli jo jonkin aikaa valmisteltu. Tieteellisten kirjastojen lautakunnallakin oli koulutusjaosto.

Mitä tapahtui Tampereella ja vähän muuallakin

Tampereella olivat kirjasto-opin lehtorit Eeva-Marjatta Karstu ja Oili Kokkonen ryhtyneet samoihin aikoihin ajamaan tarmokkaasti kirjasto-opetuksen siirtämistä tiedekuntaan ja tällä toiminnalla oli asian kannalta täysin ratkaiseva vaikutus.

Myös alan opiskelijat ottivat kantaa asiaan seuraavasti: »Tampereen yliopiston yhteiskunnallisessa opetusjaostossa nykyisin annettava kirjastoalan koulutus ei nykyisellään vastaa teoreettisia eikä käytännöllisiä vaatimuksia. Tarvitaan pikaista ja perusteellista kokonaisuudistusta. Järkevimmin se toteutettaisiin koko kirjastoalan

¹ joista mainittakoon sosiaalipolitiikka, lehdistöoppi, kunnallishallinto.

koulutuksen uudelleen järjestelyn yhteydessä, jolloin voitaisiin ottaa huomioon myös alan jatkokoulutus ja ns. tieteellisten kirjastojen erityistarpeet. Kirjastokoulutus jakaantuu teoreettiseen ja käytännölliseen opetukseen. Käytännön koulutus tulisi nykyistä ohjatummin keskittää harjoittelun yhteyteen. Teoreettisen koulutuksen suhteen on kaksi mahdollisuutta: kirjastotutkinto suoritetaan sopivassa tiedekunnassa yhdessä tai useammassa yliopistossa tai jonkun yliopiston yhteyteen perustettavassa kirjastokoulussa. Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen opetusjaoston puitteissa koko kirjastoalan koulutuksen uudelleen järjestely on tuskin toteutettavissa.»

Kritiikkiä koulutuksesta esitetään myös vuoden 1969 kirjastopäivillä Vaasassa, jossa oli kolme alustusta aiheesta: Vesa Kauton, Samuli Nuotion ja Ritva Sievänen-Allenin. Vesa Kautto loi lyhyen historiallisen katsauksen kirjastonhoitajakoulutukseen maassamme ja käsitteli sitten teorian ja käytännön suhdetta alan koulutuksessa. Hän puhui myös käytännön oppimisesta harjoittelun yhteydessä. Kautto mainitsee, että vuonna 1968 oli avoinna 100 kirjastonhoitajan virkaa ja valmistuneita kirjastonhoitajia oli 60. (10 vuoden päästä päästiin 200:aan ja 20 vuoden päästä 300:aan avoimeen virkaan. . .) Lopuksi Kautto korosti valtion komitean kiireellistä asettamista tutkimaan alan koulutuskysymystä.

Opiskelija Samuli Nuotion mielestä nykyinen koulutus riittää lähinnä kirjastojen rutiinistöistä huolehtimiseen. Ellei muusta ole kysymys, nykyinen koulutus on aivan riittävä. Kirjastonhoitaja on kuitenkin yhteiskunnallinen työntekijä, jolla on valta ja vastuu kulttuuripolitiikassa. Koulutusohjelmaan tarvitaan siis ennen muuta yhteiskunnallista tietoutta. Nuotio piti myös tärkeänä valtion komitean asettamista kirjastonhoitajakoulutusta uudistamaan. Ritva Sievänen-Allen valitti koulutuksen heikkoa tasoa tieteellisissä erikoiskirjastoissa ja kannatti yhtenäistä peruskoulutusta, jonka jälkeen kirjastonhoitaja voi erikoistua eri kirjastotyyppijä ja eri tehtäviä varten.

Kirjastopäivät antoivat koulutuskysymyksensä julkilausuman, joka myöhemmin esiintyy yliopiston perusteluissa koulutusuudistuksesta. Vaiikutusta sillä siis oli. Julkilausumassa sanottiin mm: »Tällä hetkellä hajanainen kirjastoalan koulutus on yhdistettävä ja muutettava yliopistolliseksi oppiaineeksi tiedekuntatasolla. Tämän muutoksen kiireisestä suunnittelusta ja koulutuksen järjestelyistä kuuluu vastuu valtiovallalle.»

Suuri yksimielisyys

Vaasan kirjastopäivät pidettiin elokuussa 1969, saman vuoden marraskuussa pidetään jälleen jär-

jestöjen yhteisen neuvottelukunnan kokous. Tällä kertaa läsnä ovat Martti Blåfield Kirjastoliittisestä yhdistyksestä, Eila Junnila Suomen tieteellisestä kirjastoseurasta, Barbro Boldt Soskomista, Hilikka M. Kauppi ja Sirkka-Liisa Meri Suomen kirjastoseurasta, Oili Kokkonen Tampereen yliopistosta, Ritva Sievänen-Allen Tieteellisten kirjastojen lautakunnasta, Samuli Nuotio UDK:sta ja Kirjastonhoitajien keskusliiton edustajana ja sihteerinä Anneli Putkonen (allekirjoittanut). Kokoukseen oli kutsuttu kaikkien kymmenen järjestön edustajat, mutta kaikki ruotsinkieliset, Suomen Kirjallisuuspalvelun seura ja LSD eivät olleet paikalla.

Tällä välin oli ehtinyt taas tapahtua Tampereella ja kokous sai viestin, että Tampereen yliopistoon oli perusteilla kirjastotieteen ja informatiikan professorin virka yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan. Niinpä neuvottelukokouksessa päätettiin luopua ehdottamasta valtion komiteaa asian tutkimiseksi. Niin ollen valmistelua kirjettä ei koskaan lähetetty opetusministeriölle. Neuvottelukunnan työ oli itse asiassa ollut turhaa kaikessa suuressa yksimielisyydessäänkin, koska asia oli hoidettu yliopiston sisällä lähinnä lehtoreiden toimesta. Varmistaminen ei kuitenkaan koskaan ole pahasta, ja niinpä järjestöt kannattivat tehtyä ehdotusta professuurista ja pitivät sitä erittäin tärkeänä.

Neuvottelukokous halusi myös vielä jatkaa työtään ja tarjota Tampereen yliopistolle tukeaa opetusalan määrittelyssä, opettajien määrän lisäämisessä ja koulutuksen yhtenäistämässä. Mutta kun Tampereen yliopisto ei tuntunut kaipaavan mitään tukeaa, ei neuvottelukunnan työ enää tämän jälkeen jatkunut. Tähän loppui suuri yksimielisyys, jolla ei enää käyttöä tuntunut olevan.

Mutta koska tieteellisten kirjastojen puolella oli jo määritelty koulutuksen tavoitteet, perustettiin vielä työryhmä määrittelemään koulutuksen tavoitteita yleisten kirjastojen kannalta. Työryhmään tulivat Sirkka-Liisa Meri, Samuli Nuotio ja sihteeriksi — jälleen allekirjoittanut.

Epilogi

Niin syntyivät Yleisten kirjastojen koulutustavoitteet huhtikuussa 1970. Tavoitepaperissa kerääntyvät jälleen ne perusteet, joita koulutuksen uudistamiselle on esitetty useissa yhteyksissä. Eri tyyppisten kirjastojen erottelun ennustetaan tulevaisuudessa vähenevän, kun niiden perusluonne ja tehtävien samankaltaisuus tulevat yhä ilmeisemmiksi. Koulutus halutaan yhtenäistettäväksi tiettyyn pisteeseen saakka, vaikka tehtäviltään erikoistuneita kirjastoja tulee aina olemaan.

Yleisistä kirjastoista sanotaan: »Aiheellista on

käsittää kirjasto entistä voimakkaammin yhdeksi yhteiskunnan instituutioksi kulttuurin ja erityisesti tiedonvälityksen alalla erottamatta sitä yleisestä tiedonvälityksestä ja sen pohjana olevasta teoriasta. Lisäksi kirjasto on mitä selvimmin palvelulaitos, jonka täytyy tarkasti seurata yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia ja mukautua niiden asettamiin uusiin vaatimuksiin sekä periaatteellisesti että teknisesti. Ennen kaikkea kirjaston on toimittava tehokkaana informaatiokanavana yhteiskunnassa ja elinehtojen tasoittajana siten, että tiedon hankkiminen ei riipu yksilön ostokyvystä, yhteiskunnallisesta asemasta tai asuinpaikasta.»

Tekstissä näkyy monta ajalle ominaista asiaa ja slogania. Yksi on erityyppisten kirjastojen yhtenäinen pohja ja toinen kirjaston käsittäminen tiiviisti osaksi yhteiskuntaa. Uudistettavasta kirjastokoulutuksesta sanotaan seuraavaa: »Koska kirjastoala vaatii sille hakeutuvalta ammattikoulutuksen lisäksi varsin laajaa yleissivistystä sekä erikoisalojen tuntemusta, olisi luonnollista yhdistää kirjastoalan koulutus muuhun akateemiseen koulutukseen siten, että se tasaveroisena aineena, kirjastotieteenä, voitaisiin hyväksyä akateemisiin loppututkintoihin yhtenä aineena. Tällöin vältyttäisiin myös eristäytymiseltä muusta yhteiskunnasta, tieteiden kehityksestä ja tutkimustoiminnasta, joka tällä hetkellä lähes kokonaan kirjastoalalta puuttuu.»

Engelmanahan oli ylempiin virkoihin vaadittavat kaksi osittain päällekkäistä tutkintoa, akateeminen loppututkinto ja kirjastotutkinto. Valmistumisaika piteni täten huomattavasti ja aiheutti kustannuksia niin opiskelijalle kuin yhteiskunnallekin. Kahden tutkinnon yhdistäminen oli yksi perusteista. Edelleen mainittiin mahdollisuus jatko- ja täydennyskoulutuksen järjestämiseen siten, että koulutuksen takana olisi tarpeeksi tietoa, tutkimusta ja kunnollista opetusta — nyt-hän eri seurat vastasivat tästä koulutuksesta.

Alan tutkimuksesta ei kovin paljoa puhuttu, sillä se nähtiin tavallaan itsestään selvästi koulun akateemiseen opetukseen. Katsottiin, että »Kirjastotieteen korkeamman yliopistollisen opetuksen puuttumisen vuoksi pätevän ja systemaattisen kirjastotutkimuksen käynnistäminen maassamme on mahdotonta. Kuitenkin kirjastolaitos tiedonvälittäjänä on muuttumassa yhä tärkeämmäksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi, jonka kehitysedellytyksiin kuuluu jatkuva toiminnan perusteita selvittävä kirjastotutkimustoiminta.»

Vuoden 1970 lopussa Suomen kirjastoseuran johtokunta toteaa, että Tampereen yliopisto on asettanut toimikunnan laatimaan ehdotuksen kirjasto-opin siirtämisestä yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan. Mainittu toimikunta työskenteli

kevään 1971 ja professuuri perustettiin syksyllä 1971. Toimikunta yritti mm. määrittellä opetus-alaa, mutta se jäi määrittelemättä pitkäksi aikaa. Professuurin ensimmäiset hakukierrokset tehtiin ilman opetusalan määrittystä. Vasta lausunnonantajat määrittivät opetusalan ja määrittelyä muutettiin aina kunkin hakijan kohdalla niin, että kaikki karsiintuivat lopulta pois. Vasta kolmannelle kierrokselle lähdetessä opetusala määriteltiin.

Vaikka Tampereen yliopistossa periaatteessa suhtauduttiin uuteen oppiaineeseen myönteisesti, oli muunkinlaisia mielipiteitä. Jotkut professorit katsoivat, etteivät tällaiset hampaidenoikomis- tai mutterinvääntöopit mitään tiedettä ole. Myös kirjastoalalla esiintyi epäilyä. Mm Helle Kannila oli loppuun saakka sitä mieltä, ettei kirjasto-oppi mitään tiedettä ole eikä sitä pidä siirtää mihinkään opetusjaostosta.

Lopuksi

Kertauksen vuoksi vielä tärkeimmät perustellut kirjastotieteen synnyttämiseksi tiedekuntaan:

— Halu korostaa yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhtenäistä pohjaa ammatillisesti ja teoreettisesti. Yhdistäminen oli liikkeellä monella tasolla, niin organisatorisesti kuin aatteellisestikin.

— Alan statuksen nostamiseen katsottiin vaikuttavan koulutus tiedekunnassa, se vahvistaisi alan professionalismia.

— Opiskelijat olivat kriittisiä koulutuksen hajanaisuutta, sekavuutta ja käytännön painotusta kohtaan samoin kuin kahden päällekkäisen tutkinnon vaatimiseen.

— Kirjastolaitos nähtiin osana yhteiskuntaa ja haluttiin painottaa kirjaston tehtäviä siinä. Yhteiskunnallisten aineiden näkökulma haluttiin mukaan opetukseen, siksi yhteiskuntatieteellinen tiedekunta tuntui ainoalta oikealta.

— Erillinen kirjastokoulu haluttiin torjua, koska opetus tahdottiin osaksi yliopisto-opetusta ja tasaveroiseksi muiden aineiden kanssa. Soveltavana ja poikkitieteellisenä tieteenä se ei voi elää olematta lähellä muita tieteitä.

— Alan tutkimustoiminnan käynnistämiseksi nähtiin ainoana mahdollisuutena kirjastotiede tiedekunnassa.

Hyväksytty julkaistavaksi 2. 10. 1986.

Lähteinä:

Muistin ja sekalaisten paperien lisäksi Kirjastolehden vuosikerrat 1968, 1969 ja 1970 Suomen kirjastoseuran johtokunnan ja keskustoimikunnan pöytäkirjat 1968, 1969 ja 1970